

پیرامون طب سنتی

دکتر محمدرضا توکلی صابری

گزیده‌ای از مهم‌ترین واژه‌هایی است که در طب قدیم و هزارساله ایران، که در اصطلاح به آن طب سنتی می‌گوییم، به کار رفته است. در این فرهنگ معادل انگلیسی واژه‌های طبی شامل عربی و فارسی آورده شده و معانی آن‌ها از متون قدیمی استخراج و ویرایش شده است. این کتاب نخستین فرهنگ انگلیسی - فارسی و فارسی - انگلیسی حاوی واژه‌های طب سنتی است. این فرهنگ به خواندن متون پزشکی قدیمی و سنتی به زبان انگلیسی و نیز متون قدیمی فارسی کمک می‌کند.

بسیاری از اصطلاحات طبی ما عربی هستند و یا ریشه عربی دارند و برای مخاطب فارسی زبان فهمیدن آن‌ها مشکل است. با رجوع به این فرهنگ می‌توان معانی این اصطلاحات را پیدا کرد. علاوه بر آن، بعضی از کتاب‌های قدیمی طب ایرانی و یا عربی در گذشته به زبان لاتین و سپس به زبان‌های دیگر اروپایی، از جمله زبان انگلیسی ترجمه شده‌اند. خواندن این کتاب‌های خارجی به فهم بهتر متون طبی عربی یا فارسی کمک می‌کند. البته، کتاب‌های بسیاری با عنوان طب سنتی منتشر می‌شوند که

انتشار «فرهنگ طب سنتی» از سوی انتشارات «معین» باعث شد که با دکتر محمدرضا توکلی صابری گفت‌گویی تلگرامی داشته باشیم. وی که در ایالت اوهایو آمریکا زندگی می‌کند، کتابی با نام «دروغ یا درمان» ترجمه کرده است. دکترای داروسازی و فوق‌دکتر در رشته شیمی و بیوشیمی پزشکی دارد. دکتر توکلی صابری بخشی از تمایل روزافزون مردم به شیوه‌های درمان طب سنتی را در سهولت آن می‌داند اما معتقد است که درباره داروهای طب سنتی در مقایسه با داروهای شیمیایی پژوهش‌های جامع انجام نشده و یا نمی‌تواند انجام شود.

■ **توجه روزافزون جامعه به طب سنتی موجب شده تا متون کهن این طب از سوی متخصصان دانشگاهی بازخوانی و در قالب کتاب منتشر شود وجه تمایز «فرهنگ طب سنتی» با این آثار در چیست؟**

فرهنگ طب سنتی یک کتاب مرجع و حاوی

نه طبی و نه سنتی هستند، زیرا بسیاری از مولفان آن‌ها تحصیلات دانشگاهی و یا حوزه‌ای ندارند که بتوانند از این متون قدیمی استفاده کنند. بعضی‌ها حتی ترجمه از طب سنتی هندی و چینی هستند.

■ برخی معتقد هستند که داروهای گیاهی در مقایسه با داروهای شیمیایی عوارض ندارند.

توجه داشته باشید که فقط داروهای شیمیایی عوارض جانبی ندارند، به کلی داروهای سنتی هم عوارض خطرناکی دارند. موادی مانند گوگرد، جیوه و سم عقرب که در طب سنتی به کار می‌رفته است، سمی و دارای عوارض شدید هستند، اما اکنون دیگر در طب سنتی مصرف نمی‌شوند. داروهای گیاهی هم عوارض جانبی دارند. گیاهی مانند علف چای یا هوفاریقون که به‌طور وسیعی برای درمان افسردگی‌ها مصرف می‌شود، عوارض جانبی خطرناکی دارد، مانند تداخل اثر دارویی با داروهای دیگر و کاهش یا افزایش اثر آن‌ها و آسیب‌های کبدی. گیاهی مانند زراوند موجب آسیب‌های شدید کلیوی و سرطان می‌شود. عصاره گیاه ریش‌بز یا افدرا که داروی ضداحتقان پسودوافدرین را از آن تهیه می‌کنند، تاکنون موجب مرگ چندین نفر شده است. برای اطلاعات بیشتر از عوارض جانبی گیاهان دارویی و داروهای سنتی به کتاب این جانب با عنوان «دروغ یا درمان» و کتاب «امداد دارویی» رجوع کنید. بسیاری از داروهای گیاهی، به‌ویژه آن‌هایی که از هندوستان و چین به ایران می‌آیند، آلوده به فلزات سمی و یا گیاهان سمی هستند. به بعضی از این گیاهان موادمخدر، آنتی‌بیوتیک‌ها و مواد استروئیدی افزوده شده تا اثر

آن‌ها را تقویت کند.

■ دلایل افزایش تمایل مردم به داروهای گیاهی چیست؟

عوامل زیادی در توجه عام به طب سنتی دخالت داشته‌اند. یکی آسان بودن مصرف و دسترسی داشتن به آن و استفاده راحت از آن‌ها است، زیرا عطار و یا طبیب سنتی هم طبابت می‌کند و هم دارویش را می‌فروشد. رجوع بیمار به این عطاری‌ها و طبیبان سنتی آسان است. دفترچه بیمه و تعیین وقت قبلی و آزمایش‌های مختلف در آزمایشگاه‌ها و بیمارستان‌ها را ندارد و طبیب با یک گرد و یا گیاهان خشک شده وعده شفای بیمار را داده و توقع بیمار را برآورده می‌کند. داروهای طب سنتی، عموماً خیلی ساده و معمولاً خوراکی و گه‌گاه مالیدنی هستند و در موارد خیلی کمتری به شکل شیاف و تنقیه مصرف می‌شوند. ما اصلاً داروی سنتی به شکل استنشاقی یا اسپری و یا آئروسل و یا تزریقی نداریم. اگر داروهای شیمیایی عوارض دارند، تأثیر درمانی هم دارند و اثربخشی و کارایی آن‌ها در مراحل بی‌شمار از سوی مراکز تحقیقاتی کشورهای مختلف از آمریکا تا ژاپن و فرانسه و انگلستان و آلمان و ده‌ها کشور دیگر طی آزمایش‌های متعدد و مراحل مختلف به ثبوت رسیده است. در مورد داروهای طب سنتی چنین پژوهش‌هایی انجام نشده و یا نمی‌تواند انجام شود. تبلیغات سازمان‌های بهداشتی ایران و بعضی واردکنندگان و فروشندگان این گیاهان، بعضی افراد که از نظر عقیدتی فکر می‌کنند هرچه قدیمی‌تر باشد، بهتر است و در تبلیغ طب سنتی مؤثر بوده‌اند.

■ ارزیابی شما درباره پژوهش در آثار کهن این طب مانند «ذخیره خوارزمشاهی» و «قانون» ابن سینا چیست؟

ما باید بر آثار کهن طبّی خود پژوهش کنیم اما پژوهش با شیوه‌های نوین و پیشرفته امروزی. از زمان بقراط، پدر طب حدود دو هزار و پانصد سال و از زمان رازی، پدر طب اسلامی حدود هزار و صد سال می‌گذرد. در این سده‌ها، پزشکان و داروسازان در سراسر جهان با پژوهش‌های خود پزشکی را پیش برده‌اند. کشف گردش خون، مکانیسم وراثت، کشف آنتی‌بیوتیک‌ها، کشف سلول، کشف میکروب‌ها و کشف ساختمان ژن‌ها و بسیاری اکتشافات دیگر قدرت بشر را به حدی رسانده که اکنون می‌توان قلب و یا کلیه را پیوند زد. شکم انسان را شکافت و بخشی از اندام‌ها را برداشت. چنین کارهایی برای پزشکان گذشته حتی تا صد سال پیش ناممکن بود. این کارها با طب سنتی هم امکان ندارد و طبیبان سنتی، چنین توانمند نیستند. اگر قرار است پژوهشی بر آثار گذشته مانند «ذخیره خوارزمشاهی» و یا «قانون» ابن سینا انجام دهیم این نیست که آن‌ها را حقیقت مطلق بدانیم و با تفسیر لغوی و ادبی بخواهیم از این متون کشفیات جدیدی اخذ کنیم. بلکه باید ببینیم به چه دلیل یک بیماری را با یک دارو درمان می‌کردند و آن بیماری را خوب بشناسیم و آن دارو را شناسایی و تجزیه کنیم. عناصر تشکیل‌دهنده و مواد مؤثره آن‌ها را دریابیم و طرز اثر آن‌ها را بفهمیم و ببینیم آیا آن‌ها هم اثر دارند یا ندارند. اگر دارند علت اثر آن‌ها چیست؟ به این ترتیب ممکن است داروهای جدیدی پیدا کنیم که اگر مفید بودند، به کار گیریم

و اگر زیان‌بخش بودند به کناری نهیم. مؤلفان این دو کتاب نیز اگر امروز زنده بودند طبابت به شیوه گذشته‌شان را ترک کرده و همین کار را می‌کردند. داروهایی مانند آسپیرین، پنی‌سیلین، ادفیرین، دیگوکسین، دیزینوکسین، تاکسول‌ها، کورارین، توبوکورارین، وینکریستین، وینبلاستین و داروهای بسیار دیگری همگی منشا گیاهی دارند و با پژوهش در طب سنتی ملل مختلف به‌دست آمده‌اند.

■ نقش عطاری‌ها در این بین چگونه است؟
متأسفانه طب سنتی اکنون در عطاری‌ها به دست کسانی افتاده است که بسیارشان حتی دیپلم متوسطه را هم ندارند و ادعاهایی می‌کنند که واقعیت ندارد. گیاهان دارویی را تجویز می‌کنند که خواصش را نمی‌دانند و یا گیاهانی را برای بیماری‌هایی تجویز می‌کنند که تأثیری بر آن بیماری ندارد.

■ پیشنهاد و راهکار شما برای بهبود پژوهش در این عرصه شامل چه نکاتی است؟
پژوهش باید در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی انجام شود. انبوهی از گیاهان و یا اجزای حیوانی و یا مواد معدنی در طب سنتی برای بیماری‌های مختلف به کار برده شده و یا ادعا گردیده است که برای بیماری‌های معینی مفید بوده‌اند؛ اما هیچ مدرکی در این کتاب‌ها در این مورد ارایه نشده است. به جز ادعای پزشکانی که این کتاب‌ها را نوشته‌اند. مراکز تحقیقاتی باید با پژوهش‌ها این ادعاها را تأیید و یا تکذیب کنند و به این ترتیب راه را برای کشف داروهای جدیدتر هموار سازند.